

SZÍNHÁZ

Peter Weiss

M/S

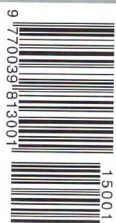
IN MEMORIAM
Margitai Ágnes

INTERJÚ
Nagypál Gábor

VILÁGSZÍNHÁZ
Berlin, Maribor,
Prága, Varsó,
Kijev

392 Ft

XLVIII. évfolyam 1. szám

Jászay Tamás

Kölcsönhatások

49. BORŠTNIK FESZTIVÁL, MARIBOR

A 2015-ben fennállása ötvenedik évfordulóját ünneplő rangos szlovén színházi fesztivál, a Mariborban megrendezett BorštNIK legutóbbi kiadásának külföldi színházi szakemberek számára összeállított válogatásában nem szerepelt botrányos, felforgató, provokatív előadás. Mindennek persze az előzmények fényében van igazán jelentése (lásd a SZÍNHÁZ 2011. januári számában *Ki bírja tovább?* című cikkemet), s igaz, ami igaz, a fesztivál hűséges látogatójaként az a benyomásom, mintha az elmúlt öt évben egyfajta klasszicizálódás ment volna végbe a szlovén színházi kínálatban (illetve a külföldieknek megmutatott szeletében). Érdekes, hogy a színháztudós és dramaturg Amelia Kraigher, a fesztivál utolsó kiadásának válogatója a szlovén színház struktúráját elemző, a műsorfüzet bevezetőjeként közölt esszéjében részben más indokokkal ugyan, de nagyobb művészi kockázatvállalást sürget a szlovén színházakban, s mintha maga is elismerné, hogy a beválogatott előadások sem átütő erejűek.

A 2014. október végén megrendezett programból itt két szlovén és egy spanyol előadást mutatok be röviden, melyek mind a kultúrák közötti vagy éppen a saját kultúráján belüli párbeszéd lehetőségeivel foglalkoztak. Más közös elem bennük aligha fedezhető fel, mindenesetre a töredékesség, a hagyomány újragondolása, a bevált formák elvetése mindegyiket jellemezte, még ha nem is jutottak egyformán messzire a megkezdett úton.

Spanyol

A maribori fesztivál nem akar megmaradni a kis ország határain belül: a legjobb szlovén előadásokhoz csatlakozó nemzetközi válogatás általában kicsi, de erős. Hogy ez valóban így van, ahhoz elég felsorolni a legutóbbi kiadás előadásait: két fesztiváljáró, sokszorosan díjazott magyar nyelvű produkció (Pintér Bélától a *Titkaink*, Urbán Andrásztól a *Neoplanta*) mellett

Brickman Brando Bubble Boom

ott volt Herbert Fritsch szintén nagy hírű berlini *Murmel Murmelja*. Minden évben van egy kiválasztott, „fókuszba” állított ország: idén Spanyolországot két produkció képviselte, a neves táncos, Israel Galván mellett egy nehezen kategorizálható, ám korántsem kellemetlen előadás járt Mariborban.

A Barcelonában alapított Agrupación Señor Serrano 2012-ben bemutatott, alig egyórás színpadi performansza laza, könnyed, fájdalommentes este. A *Brickman Brando Bubble Boom* címmel komoly esélyeik lennének a leghülyébb előadascím elnyeréséért folytatott versenyben, aztán legvégül persze megértjük, hogy a cím pontosan írja le mindazt, ami ebben az egy órában történik a színpadon. Van itt egy fiktív figura, John Brickman, aztán jön a más értelemben a legendák világához tartozó Marlon Brando, de szükség lesz buborékokra, no meg a legvégén a nagy bummra.

Az előadásban párhuzamosan futnak Brickman és Brando életrajzi számai, időnként összegabalyodnak, de azért az elejétől a végéig képben van a néző, világos, hogy mikor hol tartunk. Brickmant a viktoriánus Anglia leghíresebb építészeként azonosítják be az alko-

tók, aki tehetsége és gazdagsága ellenére magányosan és szegényen, óriási, maga építette palotája mélyén fejezte be életét. (Igen, mintha *Az aranypolgár* visszhangozna a történetben: a nagy ember bukása szükségyszerűen nagyobb, mint az átlagembereké.) A valós idejű videobejátszásokkal és tárgyanimációkkal, miniatűr házak és játék emberek mozgatásával kísért sztorira rákopírozódik az élethosszat az egyetlen, a valódi otthont kereső sztár, Brando biográfiája. A nagy filmek klasszikus jeleneteit is látjuk kivetítve és élőben „újraszinkronizálva”, ott van Brando Stanley Kowalskiként, Vito Corleoneként és Marcus Antoniusként is: a vetített képek előtt az egyik színész imitálja és/vagy parodizálja Brando jellegzetes gesztusait.

Van másik átjáró is az aktuális jelenbe, mert mindezekhez jön végül a „bubble boom”, vagyis az Ibériai-félsziget egyik legnagyobb mai problémája: a gyanús és zavaros ingatlanügyletek miatt rengeteg család képtelen fizetni lakáshitele törlesztőrészeit, nap mint nap attól rettegetve, hogy egyszer csak utcára teszik őket, miközben állítólag kétfélmillió lakás üresen áll Spanyolországban... Nincs itt szó direkt politikázásról, olyannyira nincs, hogy a Brickman–Brando-szál aprólékos kidolgozására fordított idő és energia miatt az aktuális vonal rendesen el is sikkad. A skype-on és whatsappon folytatott, bankár, politikus, újságíró és mások között zajló kivetített párbeszéd is csak pedzegeti az éles társadalomkritikát, de végül inkább megmarad egyszerű játéknak, ahogy később a Monopoly-jelenet is.

Az előadás közben az előre elkészített, méretre szabott jókora hungarocell-táblákból házat épít az öt játzó: padló, falak, ajtó és háztető kerül a hófehér falú építményre, aminek oldalaira és tetejére kívül-belül lehet vetíteni, az egész konstrukció pedig könnyedén mozgatható az üres térben. „Csak a gyengék hisznek az álmokban. Ezért szeretnek álmodozni a gyerekek, és ezért szeretik a gyenge emberek a mozit vagy a színházat.” A házfalra kivetített cinikus (?) Brando-idézet után a játzók kíméletlenül lerombolják az előzőleg gondosan felépített házat, apró darabokra törve annak minden elemét. Nincs már hova hazamenni.

Szlovén

A fesztivál díjkiosztóján kiderült: a szlovén színházkritikusok és színháztudósok szerint az elmúlt évad legjobb előadása volt *A halott férfi visszatér kedveséért* című produkció (a fesztiválzsűri pedig egy színésznőt és egy zenei díjat is odaítélt az előadásnak). A kibicnek semmi sem drága: bár az előadás gyakorlatilag minden elemében tetszett, mégis erős túlzásnak érzem

a kritikusok minősítését, amit persze nem kell túldimenzionálni, de alábecsülni sem kellene. Akárhogy is, az egyik legtöbbet dolgozó szlovén rendező, Jernej Lorenci által színre vitt, a kranji és a ptuji színházak koprodukciójában megvalósult előadás egyenletes, sallangoktól mentes, határozott és jól működő formát használó, ugyanakkor bármifajta újdonsághajhásztól látványosan tartózkodó, mégsem múzeumszagú előadás. Mintha az alkotók azzal kísérleteztek volna, hogy mit tudnak felépíteni abból, ha saját testükön kívül csak néhány hangszer áll a rendelkezésükre az üres színpadon.

Röviden: csodálatos és félelmetes világot. Az előadás ismeretlen, de legalábbis elfeledett tájakra kalau-

A halott férfi visszatér kedveséért

zol minket: a balladák, népmesék körébe, egy archaikus, a modern civilizációtól tökéletesen háborítatlan közösségbe, ahol az olyan egyszerű szavaknak, mint hűség, szerelem, bosszú, féltékenység, még volt valódi jelentésük. Ebben az elsüllyedt birodalomban valamikor réges-régen megtorpant az idő, ami azóta inkább ciklikusan ismétlődik, nem pedig lineárisan halad előre. Nem fogok itt prédikálni a felgyorsult, értékvesztett, felszínes világunkról, mindenesetre elgondolkodtató (és bizonyos értelemben felvillanyozó), ha egy előadás ennyire határozottan visszautasítja a jelenkort és annak kihívásait.

A proscéniumon kilenc egyszerű, összecsukható szék, kezdéskor kilenc szereplő jön be ráérősen, és foglal helyet. A nézőtéri fények égnek, a játzók mosolyogva, közvetlenül néznek ki ránk, tudomásul veszik tehát, hogy jelen vagyunk, hogy színházban vagyunk, hogy azért jöttünk el, mert meg akarjuk hallgatni a történetüket. Hét, népviseletben lévő színésznél harmonika, mellettük egy hegedűs és egy csellista mai, civil ruhában: ők nem is fognak megszólalni, csak a szöveges epizódokat tagoló zenés részekenél működ-

nek közre. A régmúlttal és a jelen idővel más módon is játszik az előadás, ahogy a színészek is érezhető a hiteles civil megszólalások és az „előadott” szöveg felmondása közötti különbség.

A Svetlana Makarovič jegyezte, sok kihagyással operáló, valóban balladisztikus hangvételű szövegben (melynek forrásai között egy szlovén népballadát, illetve Gottfried August Bürger *Lenóra* című költeményét is számon tartja a műsorfüzet) *in medias res* egy különös vitába csöppenünk. Két fiatal lány, a két Micika vitatkozik azon, hogy a sírból éjjelente visszajáró Anzel létezik-e valójában, vagy csak a képzelet játéka a férfi. Szenvedélyes érveiket hallgatva a néző se tud persze dönteni, aztán az is hamar kiderül, hogy valódi téje van a feladványnak: míg az első, megszeppent és ártatlan Micika síri szerelmeséhez maradna hűséges, addig a második Micika lekezelően közli vele, hogy fejezze be ezt a nyavalygást, egy lány nem maradhat egyedül, neki is szépen hozzá kell mennie a molnár fiához, akkor is, ha undorodik tőle. A vitájukat hallgató szereplők a veszekedés közben bólogatnak, gesztusaikkal takarékosan kommentálnak, a nézői tekinteteket keresik, szóval partnernek tekintenek minket.

Aztán az Anzelt játszó fiú feláll, oldalra lép, ahol egy tálkából művért locsol a fejére: értjük, ő a halott szerető. Micikájához lép, szerelmi kettősük szépséges, megrendítő jelenet, ahol hirtelen megint lehetőséget kapunk rá, hogy elfeledkezzünk az archaikus közegről: két fiatal ragaszkodásának, egymásba vetett végtelen hitének, érzelmösségtől vagy gügyögéstől mentes tiszta, őszinte szerelmének leszünk a tanúi. Ölekezésüket a többi szereplő is mosolyogva nézi, majd a molnár fia (!) hangosan kukorékolni kezd: itt a hajnal, a halottnak vissza kell térnie sírjába.

A sztorit kár tovább részletezni, mint általában a balladákban, itt is rossz lesz a vége: az irigyek miatt végül a lány is meghal, majd a második Micika, akit tulajdonképpen Micika másik énjének kellene nevezni, egy duhaj, közönséges szertartás keretében összeházasodik a molnár fiával. A néző minden idegszála berzenkedik a brutális zárlat ellen, ami erőszakkal rángat ki a mese világából. A tanulság meg talán az, hogy jobb beolvadni, jobb nem különbözönek lenni, jobb feladni. Azt hiszem, megérkeztünk.

Japán

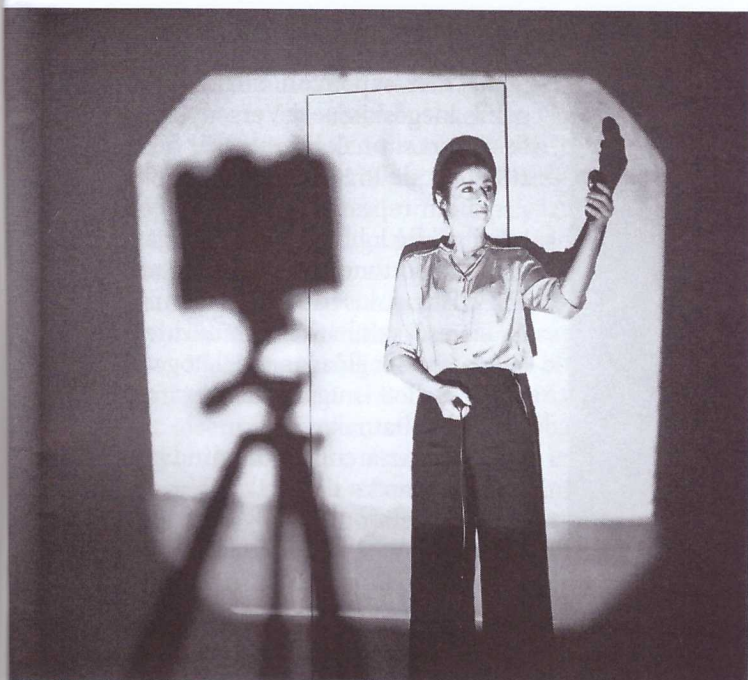
A negyvenöt éves korában szeppukut elkövetetett japán Misima Jukio a világirodalom egyik legbizarrabb életsorsú, vézna fiúcskából egy jól megfontolt döntés után testépítővé lett, családfele léte ellenére (majdnem) nyíltan homoszexuális, számos műfajban rengeteget alkotó, Magyarországon azonban még mindig csak egy szűk tábor által ismert alakja. Ez utóbbi most kis szerencsével változhat: Misimának Jámbor József gondos szerkesztésében nemrég több mint hatszáz oldalas drámakötete jelent meg (*Barátom, Hitler és Madame de Sade. Drámák.* Bp., Napkút Kiadó, 2014). A kötet két címadó, hosszabb terjedelmű drámája itt-ott felbukkant már magyar színpadokon az elmúlt évtizedekben, ám a szerző tíz modern nő-drámája gyakorlatilag ismeretlen színházainkban: 1995-ben

Szikora János rendezésében a Radnóti Színházban lehetett pár hónapig látni belőlük néhányat *Álmok a császárságról* címmel, a szemfüleesebbek pedig 2006-ban elcsíphették Vasvári Emese Lakásszínházában az *Aoit* is.

Pedig hogy nagyon is érdemes lenne ezekkel a különös, rövid, általában egyetlen képet kibontó, rendkívül koncentrált és feszes szövegekkel komolyan foglalkozni, az a trieszti székhelyű, szlovén és olasz nyelven játszó színház, a Slovensko Stalno Gledališče (Szlovén Állandó Színház) *Modern nő-játékok* című, letisztult, zavarba ejtően fegyelmezett formanyelvet alkalmazó, álomszerűen fogalmazó előadásából is kiderül. Még ha borúsabb napjainkon a Kelethez láncoltnak érezzük is magunkat, a szövegeket olvasva és az előadást nézve egyértelmű, hogy nagyon, tán túlságosan is nyugatiak vagyunk Misima világához. Az említett kötetben a nő-drámákhoz írt remek előszavában Cseh Dávid arról beszél, hogy Misima ötvenes évek közepén írt darabjaiban Nyugat és Kelet egymáshoz közelítését, párbeszédbe léptetését kísérte meg: „Misima átirataiban az ősi szellemek szembekerülnek a modern valósággal. Vagy nem képesek a valóságban élni, vagy szenvedélyeik révén nem képesek ezt a valóságot megérteni.” (27. o.)

A fesztivál gálaműsorán három díjjal is elismert (legjobb rendezés, legjobb dramaturgiai munka, a zsűri különdíja a látvány- és hangzásvilágért) szlovén előadás alkotói helyesen mérték fel a műfaj és a szerző nem-ismeretéből eredő kihívást, amikor a mindkettőt részletesen bemutató műsorfüzet mellé még az előadás elejére is beiktatnak egy látszólag csupán informatív, a később is rendre visszatérő elidegenítő effektek (például a lényegre törő helyszínleírásokat: rádióból halljuk) miatt azonban valójában Matej Kolečnik rendezésének szerves részét alkotó blokkot Közömbös női hang ismerteti a francia japanológus René Sieffert bon mot-ját a nő-drámákról: a nő szerrinte egy költői pillanat kikristályosodása, amit az idő és a tér kontextusából kiragad szerzője, hogy az álmok világába projektálja azt. És a következő nyolcvan percben, a négy (szinte) teljes egészében elhangzó és a közékük jelenetenként betördelt ötödik nő-drámá egy sosem látott, jellegzetesen kortárs helyszínei miatt ismerős, a kevés részlettel pontosan megrajzolt helyzetek és a láthatatlan erők mozgatta szereplők tulajdonságai miatt mégis merőben szokatlan világot mutat be

A színpadon két, farostlemezekből álló jókora, egymással összekapcsolt kocka: a jobb oldali felénk néző oldala üveggel borított, rádióstúdióinak rendezték be a rendezői balon álló pedig felénk nyitott falú szoba. A lassú, szertartásos, titkokkal teli világot ábrázoló vontatottságában is feszültségteli előadás fő erénye, hogy nem ragaszkodik foggal-körömmel a japán közegehez, miközben konzekvens jelhasználatával sikerül elérnie, hogy a néző egyértelműen beazonosíssa, hol jár. A minimalista, precíz díszlet, a jelmezek színei és apró részletei ezt a benyomást erősítik, a szereplők sminkje, gesztuskészlete, viselkedése is japán hangulatot hoz. A kiválasztott, megtorpanásokkal és elhallgatásokkal teli rövid drámák előadásába (szinte) sosem tudni, ki él és ki halott, nehezen köve

Luca Quaila felvétele

Modern nő-játékok

hető az is, éppen ki nő és ki férfi: a nézőtől nagyfokú koncentrációt követelő előadás a miénktől gyökeresen eltérő színházi nyelven fogalmaz, de amit látunk, mégsem hat egzotikusan.

A jelenetek célja nem az, hogy egy-egy történetet elejétől végéig elmeséljenek, inkább a folyó időből kiragadott pillanatokat, sűrűsödési pontokat mutatnak,

melyek válaszokat nem adnak, további kérdéseket viszont bőséggel felvetnek, mindig kellemetlen, szorongató érzést hagyva maguk után. Egy öregasszony és egy fiatalember találkozik egy parkban, ám ha a fiú életben akar maradni, nem mondhatja ki, hogy az asszony gyönyörű (*Komacsi a sírnál*). A súlyos beteg nő eszméletlenül fekszik a kórházban, ám minden éjjel meglátogatja egy élő szellem, aki a beteg asszony férjét elcsábítja, miközben a feleség meghal (*Aoi*). Egy öregember szerelmes leveleket küldözget egy nőnek a szemben lévő épületben, aki bizarr próbatételre kötelezi: megkapja, amit akar, ha az általa készített, textillel borított néma dobot képes megszólaltatni (*A néma dob*). Az örökbe fogadott vak fiúért valódi és nevelőszülei küzdenek, ám a fiú számára nincs menekvés: az ő elméjében örökre a világvége (vagyis a második világháború) képei peregnek (*A vak fiú*).

Az ötödik, az előadásban jelenetenként a többi közé ékelt dráma *Az elcsereült legyezők* című, melyet – a többihez hasonlóan – klasszikus nő-dráma kortárs változataként írt meg Misima. Kritikusai szerint mind közül tán ez a legsikerültebb, amely egyetlen intenzív kép helyett összetett cselekményben és több időszíkből gondolkodik. Egy fiú és egy lány valaha szerelmi zálogot, legyezőt cserélt egymással, ám a lány hiába várta, hogy a fiú visszatérjen hozzá. A lány az évek múlásával beleőrült a várakozásba, Misima darabjában már egy másik nővel él együtt. Amikor a fiú betoppan, a lány nem ismeri fel: a múltban ragadt lány és a jelenben élő fiú között már soha nem születhet meg a párbeszéd.

Jászay Tamás

Prágai alternatíva

AZ ALFRED VE DVOŘE SZÍNHÁZ

Pedig jártam már erre, utoljára 2011-ben, amikor a Prágai Quadriennále központi kiállítására igyekeztem néhány alkalommal, de tény: különösebben nem néztem meg, milyen környéken fekszik a Veletržni Palác monumentális, szocreál épülettömbje. Pedig ha csak egy utcával följebb megyek, különleges helyre bukkanok, hiszen ősszel és tavasszal ott várja a kísérleti színház rajongóit Alfréd az udvaron.

Mielőtt még erre rátérek, muszáj Prága hetes számú, negyvenezer lakosú kerületéről, a Vltava bal partján, az Óvárossal szemben fekvő, alig hét négyzet-kilomé-

teres területről néhány dolgot elmondani, különösen most, a legfrissebb fejlemények fényében. A tavaly októberi önkormányzati választásokon még itt is meglepetést okozva nem egyik vagy másik párt jelöltjei, hanem egy civil, az itt élők közül álló csoportosulás nyert, a szavazatok több mint felét begyűjtve, s máris megakadályozva egy korábban éppen általuk erősen kritizált áruházépítés elindítását. Tudom, hosszú távon dől majd el a civil összefogás sorsa, de mégis: működni látszik itt valami, ami nálunk még vagy már nem létezik.

A kerület (és egész Prága) legtekintélyesebb kortárs művészeti intézménye a DOX játékos és gyszerű